

DOSLOV K DEVALVACI NAŠÍ MĚNY A K DISKUSI JI PŘEDCHÁZEJÍCÍ.

Když byla nedávno do naší veřejnosti hozena myšlenka valutních příplatků na předměty k nám dovážené, po případě valutních premii na předměty od nás vyvážené, kterážto myšlenka byla vystřídána později myšlenkou devalvace naší měny, rozvinula se o tomto návrhu velmi živá diskuse a výměna názorů. Tato diskuse má jistě i po stránce teoretické svou cenu, i hodlám tedy v dalším jednotlivá, důležitější sporná mínění zde rekapitulovati a podrobiti rozboru.

I. O původu dnešní krise.

Především vznikla tu otázka, jakého původu je vlastně nynější krise. Na jedné straně byl to zvláště prof. Engliš, jenž tvrdil, že nynější krise je původu měnového, že má příčinu na straně zlata. On praví,¹⁾ že kdybychom měli pouze dva statky, nebyli bychom vůbec při změně směnné relace mezi nimi s to říci, nastala-li změna z příčiny na straně zlata či z příčiny na straně statků, protože případná změna vnější (množství výroby) může býti paralysována subjektivní žádoucností směňujících a přibývá-li žádoucnosti rychleji nežli výroby, může se směnná relace posunovati i ve prospěch statku, jehož výrobou přibylo. Máme-li více statků — pokračuje dr. Engliš dále — pak je věc jiná, protože změna na straně zlata bude působiti u všech statků, změna na straně konkrétního statku však pouze u něho... Proto onu část poklesu, která je všem cenám společná (mimo ceny vázané), která je tedy obecná (zejména je-li také značná), můžeme s největší pravděpodobností přičítati příčině na straně peněz, protože bychom musili jinak předpokládati, že až do této míry působily příčiny u všech statků zázračně shodně tak, že vyvolaly u všech pokles absolutně stejný.“ A na další otázku, která je tu na snadě, co působilo napřed na stoupání a později na klesání hladiny cenové, odpovídá na str. 169: „Po celou dobu, 1921—1924, udržovaly cedulové banky stabilitu hodnoty svých měn a hladin cenových. Musily udržovati oběh a úvěr v rozsahu přiměřeném těmto hladinám cenovým a rozsahu výroby i spotřeby. Navracejíce se ke zlatým měnám, musily udržovati oběh v poměru ke svým rezervám zlata, které byly velmi nestejně a namnoze nedo-

¹⁾ Ve zvl. otisku „Světová a naše hospodářská krise“, čtyřicet článků z „Lidových Novin“, Fr. Borový, Praha 1934, str. 164 a další.

statečné, takže cedulové banky nadstavovaly zásoby svého zlata devisami cizích států, tedy úvěrem. Změna nastala, když se přešlo od měn zlaté devisy (kde byla zásoba zlata nadstavována devisami) k čisté zlaté měně, protože se tím zúžila základna pro rozsah úvěru a oběživa cedulových bank; zlatá pokrývka se ukázala těsnou a cedulové banky dělaly deflaci svých úvěrů. Proč by se bylo jinak uvažovalo o snížení procenta zlatého krytí? Tento přechod znamenal, že se pojednou ukázalo zlato těsnou základnou úvěrovou, že ho byl nedostatek (ne absolutní v celku, ale za daného rozdělení), že začal zápas o zlato, končící jeho zhodnocením. Demonetisace evropského zlata za války (odloupnutí měn od zlata) — která byla provázena jeho prouděním do Ameriky a soustředěním v Americe — způsobila jeho znehodnocení; remonetisace jeho (pokud nebyla provedena jiná distribuce) způsobila opačné proudění a zhodnocování zlata. Tento proces zhodnocovací se nepočítával, pokud se zásoby zlata nadstavovaly devisami, tento proces propukl při náhlém návratu k čisté zlatým měnám a časově obojí spadá v jedno. Tím se rázem vysvětluje všechno.

Proti thesi Englišově, že příčinou poklesu cen je zhodnocení zlata, namítá inž. Klimecký²⁾, že pokles cen může vycházeti také m. j. ze zvýšené produktivity, když při stejném nebo degresivně stoupajícím výrobním nákladu roste počet vyrobených jednotek, takže průměrná cena jednotky vyrobeného zboží je nižší. I zde nastává zvýšení kupní síly peněžní jednotky, ale tento vzestup pochází od zboží a nikoliv od zvýšené směnné hodnoty peněžního substrátu a za nezměněných důchodů se normálně projevuje jako vzestup blahobytu. Kdybychom v tomto případě odhodnocovali měnu, odčinovali bychom pokles cen a jiné následky v hospodářství, které měnou vůbec vyvolány nebyly. (V tom také m. j. jsou i obtíže t. zv. měny indexové.) ... Nedá prý se také tvrditi, že by se bylo zlato za války musilo znehodnotiti proto, že Evropa je demonetisovala. Evropské válčící státy měly nadále zájem o zlato, nikoliv však jako přímý podklad měnový, ale jako peněžní statek, za který by byly kupovaly potřebný materiál válečný, potraviny atd.... To vše svědčí prý proti názoru o významu zlata a o jeho přímém hodnotném poměru k cenám zboží a samočinném vlivu na ceny. Systém zlaté měny devisové, založený na rozsáhlém krátkodobém úvěrování mezinárodním po válce, i soustava tak zvaných bankovních peněz vedla vskutku k úvěrové inflaci. Smrštění v pozdějších letech přispělo nepochybně k rychlejšímu poklesu cen, když na úvěr vyrobené sklady zboží byli dlužníci nuceni nabízet úsilovněji, aby splatili své dluhy. Tím vysvětluje své mínění, že nenastalo přímé zhodnocení zlata, nýbrž nepřímé

²⁾ V článku „Ceny a zlato“ v Obzoru národohospodářském, ročník XXXIX., leden 1934.

stažením úvěrů, jež bylo reakcí na dřívější inflační činnost... Pokud se týká domněnky, že obecnost poklesu cenového mluví pro obecný a soustředěný vliv se strany zhodnocení zlata, tu lze namítnouti, že i názor o nadprodukci jako příčině poklesu cen se může odvolávat na podobnou jednotnost působení, neboť i nadprodukce za dané výšky spotřeby byly téměř obecná.

Vidíme, že mínění zde stojí ostře proti sobě. Které z obou je správné? Mám za to, že není správné ani jedno, ani druhé. Proti Englišovi bych namítal především, že se mylí, myslí-li, že změny hladiny cenové musí mít příčinu buď na straně statků (zboží) nebo na straně peněz (platidel). Což když stát si vypůjčuje stále peníze netoliko k účelům válečným, nýbrž také za tím účelem, aby pomocí těchto výpůjček hradil též úroky ze svých dluhů? Kam by zařadil dr. Engliš v tomto případě příčinu stoupaní cen? Na straně statků příčina v tomto případě není, neboť množství statků se v našem hypotetickém případě vůbec nezměnilo, na straně peněz nemůžeme také příčinu tu hledati, ježto válečné výpůjčky nemůžeme žádným způsobem počítati k penězům (platidlům). Jde zde tedy o třetí případ, ježž jsem nazval *úvěrovou inflací*.³⁾ Podstata její záleží v tom, že stát platí úroky z dluhů novými dluhy. Tím vznikají u věřitelů (majitelů válečných půjček) nové důchody, jimž však neodpovídají na druhé straně též nové statky. Jak na místě uvedeném dále ukazují, nevznikají tyto nové důchody následkem výroby nových statků neboli následkem vzniku nových absolutních hodnot, nýbrž následkem změny v relativních poměrech dlužních. Opačně deflace úvěrová záleží v tom, že stát zdaněním docílí větší příjmů, než potřebuje ke hrazení běžných výdajů, a že přebytků používá ke splácení dluhů; v dalších letech pak používá i částek, jež ušetří na úrocích z těchto splácených dluhů, k dalšímu splácení. Účinek je, že se o částky, které byly věnovány ke koupi těchto rent (tedy ne reálních statků, nýbrž čistě peněžních), zmenšují důchody věnované na koupi reálních statků. Oproti nově vyrobeným statkům nestojí tu tedy stejné množství peněžních nároků, jak je to pravidlem, nýbrž menší, následkem čehož musí ceny statků o něco v průměru klesnout... Zároveň tím, že stát část důchodů odňatých občanům na daních určuje ke koupi rent, zvyšuje tím poptávku po rentách a ceny jich musí stoupat nebo-li úroková míra klesat. Účinky deflace úvěrové záleží tedy jednak v klesání cenové hladiny, jednak ve klesání úrokové míry.

Další argument, na který si prof. Engliš velmi zakládá, záleží v tom, že pokles cenový byl obecný; to je mu důkazem,

³⁾ Viz můj článek „Úvěrová inflace a deflace s hlediska deduktivního v roč. XXXIII. tohoto časopisu. Také s prof. Englišem měl jsem již polemiku o úvěrové inflaci ve článku „Ještě Englišova Finanční věda“ ve Sborníku věd právních a státních, roč. XXXI. pod čís. 10.

že příčina tohoto poklesu je také obecná a že je ji třeba hledat na straně platidel. Ale oproti tomu lze namítnouti, že to nemusí býti zrovna změna ve množství platidel, jež je tu rozhodující, nýbrž že to může být též změna ve množství peněžních nároků oproti množství statků. A tu bylo právě ukázáno, že při úvěrové inflaci se množství peněžních nároků rozmnožuje mnohem více, při deflaci zase mnohem méně než množství statků, a že tedy v prvním případě musí ceny statků (hladina cenová) stoupnouti, v druhém klesnouti. Tím tedy tento argument Englišův padá.

Dále namítám proti prof. Englišovi, že sdílí omyl velmi rozšířený, jako by všechny změny hospodářské byly způsobovány akty lidské vůle přímo na ně obrácenými a že lze též libovolně na ně působiti, a že přehlíží, že jisté skutečnosti samy mají určité důsledky, nehledě k vůli zúčastněných. Proto vysvětluje nejprve znehodnocení zlata demonetizací evropského zlata za války (odloupnutím měn od zlata) — která byla provázena jeho prouděním do Ameriky a soustředěním v Americe — naopak jeho remonetizace (pokud nebyla provedena jiná distribuce) způsobila opačné proudění a zhodnocování zlata. Tento proces zhodnocovací se prý nepocíťoval, pokud se zásoby zlata nadstavovaly devisami, tento propukl při náhlém návratu k čistě zlatým měnám. Mám za to, že tyto technické příčiny (zavedení zlatých devis a pozdější odstranění jejich) nebyly tak důležité jako základní příčiny dříve uvedené (úvěrová inflace až asi do r. 1920, pak úvěrová deflace).

Konečně bych poukázal ještě na obdobu s dobou před 110 lety. Také tehdy hladina cenová stoupala, netoliko do roku, kdy byl uzavřen mír (1815), nýbrž ještě dál (až do r. 1818), také tehdy nastal pak přelom a ceny pak klesaly až do polovice století. Sluší tedy míti za to, že i příčiny byly tehdy podobné jako teď, to jest napřed úvěrová inflace, pak od r. 1818 úvěrová deflace. Vše ostatní je již méně důležité.

Proti inž. Kliměckému bych namítal totéž, co jsem namítal proti tomuto způsobu výkladu, kterého se přidržel již Tooke ve svých proslulých dějinách cen při výkladu vývoje cenového po válkách napoleonských.⁴⁾ Namítal jsem tehdy proti Tookovi, že výroba nemůže být jedinou příčinou pohybů cen, neboť nelze přece za to míti, že by po celou řadu let (1785—1819 a nyní 1914—1920) poměry výroby byly nepříznivé a potom zase po celou řadu let (1819—1849 a nyní 1920 —?) příznivé. Treba tedy přibrati — pokračoval jsem — k vysvětlení i spotřebu, která je v dobách válečných arci mnohem značnější (takže se tu zvýšená spotřeba setkává se zmenšenou výrobou). Ale i pak sluší míti za to, že tyto poměry výroby a potřeby jsou jen

⁴⁾ Viz můj článek: Nynější výrobní a cenová krise světová a její srovnání s krisí v době ponapoleonské v Naší Době, roč. XXIX. (1922).

podmínkou nebo toliko vzdálenou příčinou vývoje cenového, že však stávají se účinnými teprve tehdy, když zvýšená potřeba (hlavně státu) opatří si také potřebné prostředky, potřebnou novou, fiktivní kupní sílu. V tom tedy je první názor — pravil jsem — správnější, ale chybuje zase v tom, že nevidí, že vznik takové nové fiktivní síly není možný toliko výdejem papírových peněz (inlace papírových oběživ), nýbrž také uzavřením nových úvěrů (úvěrová inflace). To, co jsem řekl v roce 1922, platí dosud, jen s tím rozdílem, že v letech 1923—1928 byly účinky úvěrové deflace paralysovány z velké části novými velkými úvěry, jež poskytovala v této době Amerika Německu i jiným státům. Když pak v r. 1929 vypukla bursovní krise v Americe a Spojené státy byly nuceny své úvěry restringovat, tu se úvěrová deflace a krise s ní spojená projevíly tím ostřeji.

II. Je Československo nejdražší zemí?

Jiné tvrzení, s nímž se v diskusi o těchto otázkách často shledáváme, je, že Československo patří k zemím nejdražším a že ceny u nás jsou nejvyšší. Jak prohlásil finanční ministr dr. Trapl v senátě dne 7. prosince 1933, je dosavadní naše deflace nedostatečná, což se zračí ve vysoké cenové úrovni u nás. Za zlato, reprezentující naši korunu, koupí se v cizině více nežli u nás. Také dr. Engliš ve svých článcích v „Lidových Novinách“⁵⁾ znázorňuje měnovou situaci nejdražší země při zhodnocení zlata a končí své články tím, že praví, že „země nejdražší musí mít největší krizi a nezaměstnanost. Kdy nastane v této zemi obrát k lepšímu? Až zmizí disparita mezi vnější a vnitřní hodnotou její měny. Neprovede-li země přizpůsobení hodnoty vnější k hodnotě vnitřní, jde do nové, a to nejhorší fáze deflační krise“. Ale tvrzení, že cenová hladina klesla u nás méně než v zemích okolních, nepokládám za prokázané. Stačí tu srovnati hladiny cenové začátkem r. 1928 a koncem r. 1933 (podle Zpráv Národní banky):

V Československu činil index velkoobchodních cen

v lednu 1928	142,
v prosince 1933	95:

klesl tedy o 47 neboli 33%.

U mnohých států je pokles ten větší; tak činí u Belgie 44%, u Francie 39½%, u Holandska 47%, u Polska 44%, u Maďarska 47%, Italie 44%, také v Německu je o něco větší (37%) a ve Švýcarech (36%).

Ale na druhé straně je také řada států, kde pokles cenové hladiny je menší než u nás; tak v Anglii činí 25%, ve Švédsku 23%, v Norvéžsku 20%, ve Spojených státech 26%, v Kana-

⁵⁾ Znázornění měnové situace nejdražší země při zhodnocení zlata, 31. prosince 1933, Světová a naše hospodářská krise, str. 182.

dě 27%, v Japonsku 21%, v Rakousku 16%, v Dánsku 14%, ve Finsku činí pokles jen 10%, ve Španělsku 4%.

V měsíčním buletinu Společnosti národů z prosince 1933 je na str. 483 diagram, znázorňující vývoj hladin cenových v jednotlivých zemích v letech 1931—33. Na třetím poli je tam znázorněn vývoj hladin cenových v Německu, Rakousku, Bulharsku, Maďarsku, Latvii, Československu a Jugoslavii. A tu vidíme zřetelně, že cenová hladina v Československu pohybuje se skoro uprostřed mezi hladinami ostatních zemí a není tedy nikterak nejvyšší.

III. Hodnota vnější a vnitřní.

Další tvrzení, které s uvedeným úzce souvisí, je, že je tu disparita mezi vnější a vnitřní hodnotou naší koruny. To tvrdí dr. Engliš a soudí, že je třeba tuto disparitu odstraniti. To se mělo státi nejdříve zavedením prémií na vývoz a cel na dovoz, později, když tento úmysl narazil na odpor ciziny, mělo se toho docílit devalvací koruny (1 Kč rovnala se dosud 44'58 mg zlata, nyní byl poměr ten snížen na 37'15). Dr. Engliš praví (t. c. str. 196): „Mám za to, že musíme stabilisovati danou soustavu hospodářských čísel, k níž jsme dospěli dosavadní deflací, a tomu odpovídající danou hodnotu a kupní sílu naší jednotky, a že se musíme vzdáti dalšího jejího zhodnocování, které by nevyhnutelně vyžadovalo další deflační vlny... Dělal bychom něco podobného jako Anglie, ale jen ohledně ještě dnes zbývající části zhodnocení zlata, již jsme se deflačně nepřizpůsobili. Anglie nezhodnotila své libry ani o vlas, ona se vzdala jejího zhodnocování. Když nezvolíme tuto cestu, musíme prodělati další velikou deflační vlnu a během jejího procesu porážeti podniky, pracující s úvěrem, a snášeti další stupňování krise. Nemáme jinak na vybranou... Co nechceme tímto návrhem dosáhnouti? Především nechceme odčinit ono ho stupně snížení hospodářských čísel, k němuž jsme už deflací dospěli, nechceme reflace, nechceme obecného zvyšování cen, nechceme návratu k onomu bodu počátečnímu, protože bychom musili zase zvyšovati, co jsme snížili;... nechceme však, aby nám vznikl nový problém tohoto vyrovnávání, kdybychom musili ceny o dalších 20 procent snižovati, což by bylo nevyhnutelné, abychom byli po otevření hranic, uvolnění devisového obchodu a zavedení směnitelnosti koruny za zlato, způsobili soutěžit i doma s cizinou (zatím je ve stínu dovozní ochrany).“

Oproti tomu namítám však, jak jsem již řekl, že nelze říci, že je naše koruna (nebo správněji byla) proti ostatním měnám (vyjímaje Anglii a Spojené státy, o nichž bude ještě řeč) podhodnocena; naopak vzhledem k tomu, že byl snížen

zlatý obsah koruny, sníží se tím i intervalutární její poměr. Tím se ani na vývozu ani na dovozu ničeho nezmění.

Pokud se týče Anglie a Spojených států, uvedu zde velkoobchodní ceny od května minulého roku, spolu s cenami Francie a Československa:

V e l k o o b c h o d n í c e n y				
	ve Francii	Spoj. Státech	v Anglii	v Československu
		(18. IX. 31 = 100)		(1. VII. 1914 = 100)
1933 31. V.	90'9	90	105'3	96'3
„ 14. VI.	89'2	92'1	105'5	} 98'3
„ 28. VI.	88'1	94'4	107'6	
„ 12. VII.	89'4	99'8	109'1	} 98'3
„ 26. VII.	89'2	100'9	108'1	
„ 9. VIII.	89'0	101'9	107'6	} 97'4
„ 23. VIII.	88'5	102'1	107'9	
„ 6. IX.	88'1	102'8	108'6	} 96'5
„ 20. IX.	87'1	103'7	108'1	
„ 4. X.	86'8	103'1	107'2	} 96'2
„ 18. X.	86'9	103'7	106'4	
„ 1. XI.	87'1	104'1	105'9	} 95'7
„ 15. XI.	87'5	104'8	104'8	
„ 29. XI.	87'8	104'4	104'4	} 95
„ 13. XII.	88'1	104'4	105'3	
1934 3. I.	87'8	104'4	105'9	94'6

Vidíme z těchto čísel, že ve Francii cenová hladina v pozorované době něco málo klesla, ve Spojených státech naproti tomu o skoro o 15% stoupla; na to měla nepochybně vliv devalvace dolaru. V Anglii naproti tomu zůstaly ceny skoro stabilní; to překvapilo, poněvadž tam byla devalvace provedena ještě dřív (na jaře 1931). Vysvětlení podává se v „Revue d'Economie politique“, Sept.—Oct. 1933 toto: „Pravděpodobně nejdůležitější příčinu třeba hledati v tom, že rovnoběžně s poklesem libry světové ceny ve zlatě klesaly, čehož účinek vyvážil možnost stoupnutí cen anglických; a dále myslelo se, že zjev stoupání cen pozorovaný v určitých zemích musí se ipso facto uplatniti též v případě anglickém, kdežto naopak důležitost obchodních trhů surovinných, které se provádějí ve sterlingích, nepochybně měla účinek na světové stoupání cen.“ Jediná Anglie dělá výjimku ze světového vývoje cen. Proč se máme řídit podle této výjimky a ne podle zemí ostatních? Ostatně lze s jistotou očekávati, že devalvace bude mít též vliv na ceny statků dovážených (ať se tomu budeme bránit nebo ne) a že za krátko účinky naší devalvace zase vyprchají.

Vilibald Mildschuh.